

"Akuttmottak og legevakt for eldre",
19. januar 2016

Hva kjennetegner akutt syke eldre – og hva er viktig å ta hensyn til?

Anette Hylene Ranhoff

Professor i geriatri

Seksjonsoverlege Diakonhjemmet sykehus, Oslo

UNIVERSITETET I BERGEN

Disposisjon

- Hva kjennetegner akutt syke eldre?
  - Epidemiologi
  - Aldersforandringer; skrøpelighet og sårbarhet
  - Aldersrelaterte sykdommer; Multisyk
  - Presentasjonsformer ved akutt sykdom (akutt funksjonssvikt, delirium og fall)
- Hva er viktig å ta hensyn til?
- Hvordan kan akutt syke eldre best tas hånd om?

Hos en eldre og skrøpelig person som har en akutt somatisk tilstand:

- gjenopprette og/eller vedlikeholde de vitale funksjoner som respirasjon og sirkulasjon – **dvs redde liv.**
- forhindre og/eller begrense funksjonsnedsettelse som følge av skade eller sykdom.
- gi adekvat smertebehandling og annen lindrende behandling.
- gjøre dette med fornuftig ressursbruk.

Målsetning for akuttmedisin, adaptert til eldre skrøpelige pasienter. AHR 2009

Det er dyrt å behandle eldre med hoftebrudd dårlig!

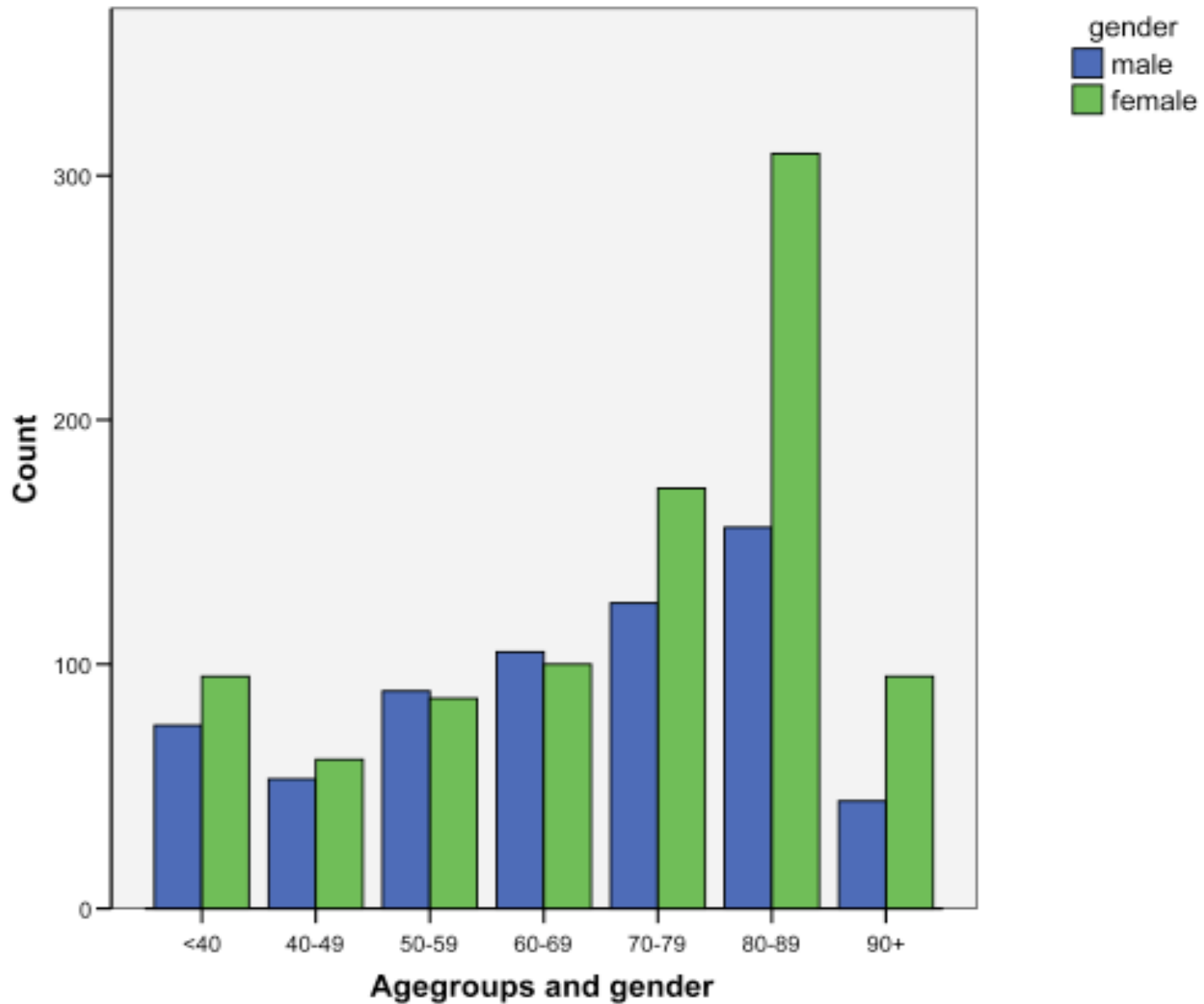
Optimalisert behandling av komorbiditet!

Forebygging av komplikasjoner!

Forebygging av nye fall og brudd!

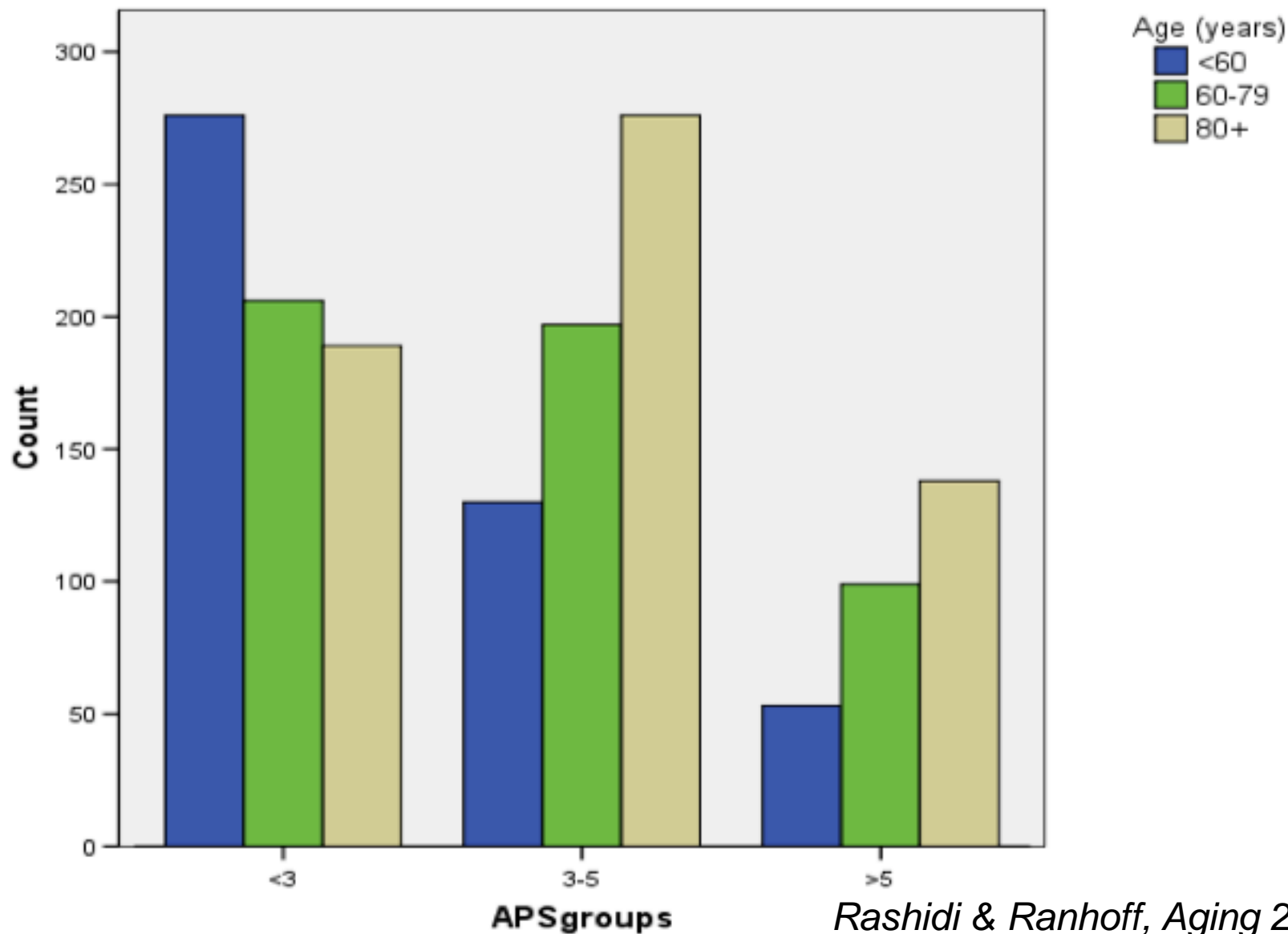

Diakonhjemmet 2006 (01.10-31.12) Øhj innleggelser: Totalt 1736 pasienter, 1565 (90.1%) ble registrert

MANGE ELDRE HAR EN ALVORLIG TILSTAND

APS: 42% > 3, men 70% av de 80+

Rashidi & Ranhoff, Aging 2009

Årsaker til akuttinnleggelser av eldre

St.meld.nr. 43 *Om akuttmedisinsk beredskap*

61-70 år	71-80 år	81-90 år	>90 år
Brystsmerter	Brystsmerter	Brystsmerter	Hoftebrudd
Magesmerter	Hjerneslag	Hjerneslag	Pneumoni
Hjerneslag	Pneumoni	Hoftebrudd	Hjerneslag
Pneumoni	Hoftebrudd	Pneumoni	Brystsmerter
Hjerteinfarkt	Magesmerter	Hjertesvikt	Hjertesvikt

Aldring

Den prosess som forvandler voksne friske individer til skrøpelige, sårbare individer med høy risiko for sykdommer og skader

*Demens er vanlig
Skrøpelighet – sårbarhet er vanlig
Multisykkelighet er vanlig*

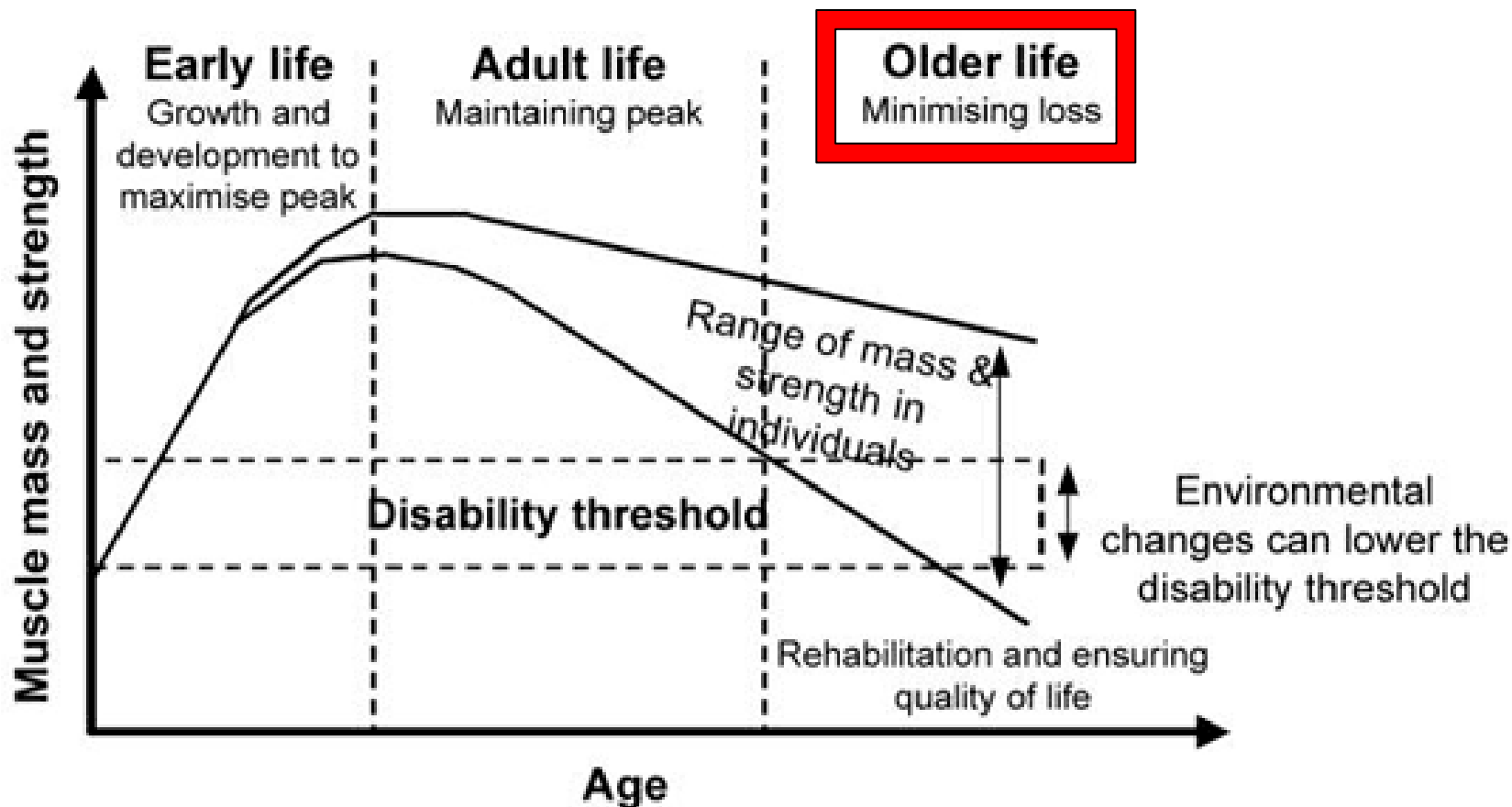

Når gamle blir hjelpetrengende:

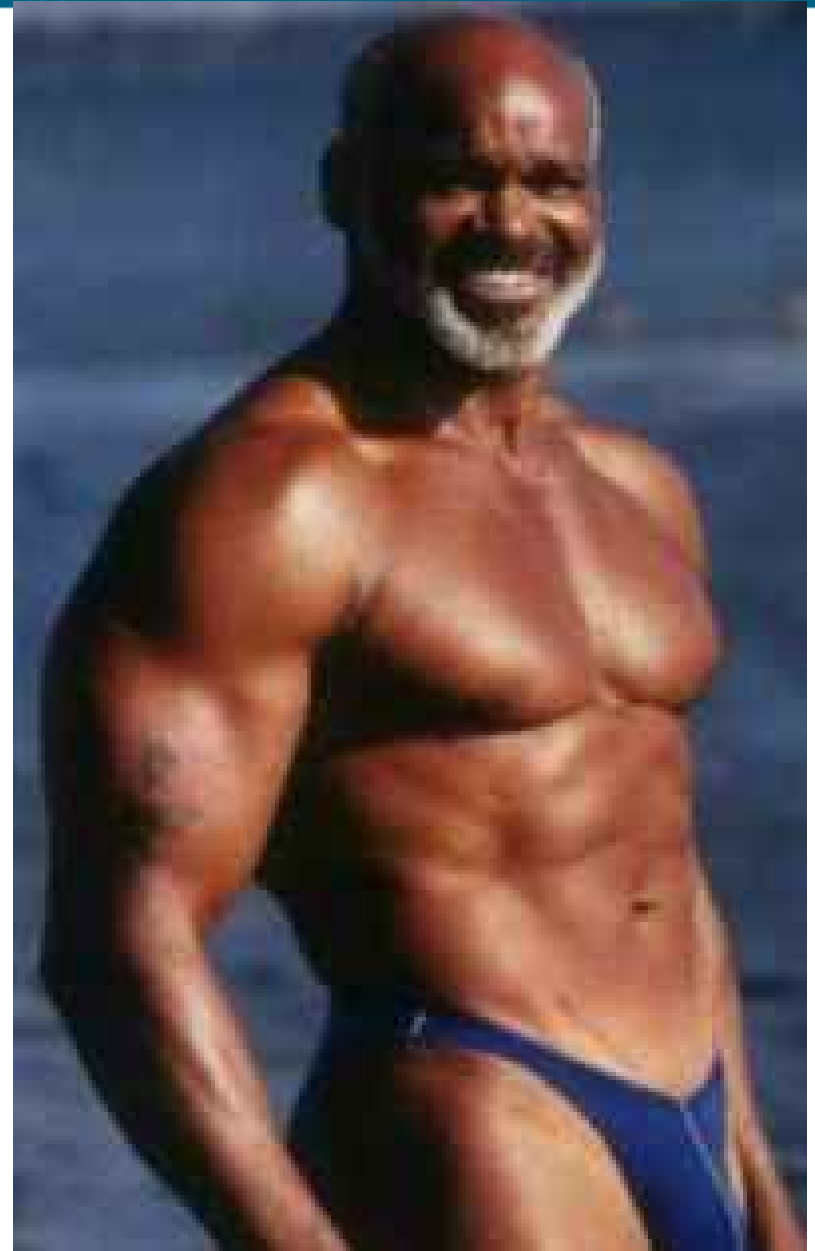
- Skrøpelighet
- Aldersrelaterte sykdommer (og skader)

ETTER 30 ÅRS ALDER GÅR ALT NEDOVER....

Modified WHO/HPS, Geneva 2000

Skrøpelighet (frailty)

Skrøpelig – men ikke syk

- 92 år
- Ikke vært alvorlig syk
- Tynn, BMI 18
- Går langsomt og litt ustøtt
- Spiser og drikker lite – har ikke appetitt lenger
- Litt redusert korttidshukommelse

- SÅRBAR, LITE RESERVER, HØY RISIKO

Sarkopeni: aldersrelatert muskelsvinn

Konsekvenser av sarkopeni

- Redusert muskelstyrke
- Redusert aksial muskeltonus
- Økt risiko for fall
- Økt risiko for organsvikt, i.e. Hjerte, lunger
- Økt risiko for fysisk funksjonssvikt
- Økt risiko for død

Organfunksjon - organreserver

Normal

Opphørt

Flaatten HUS

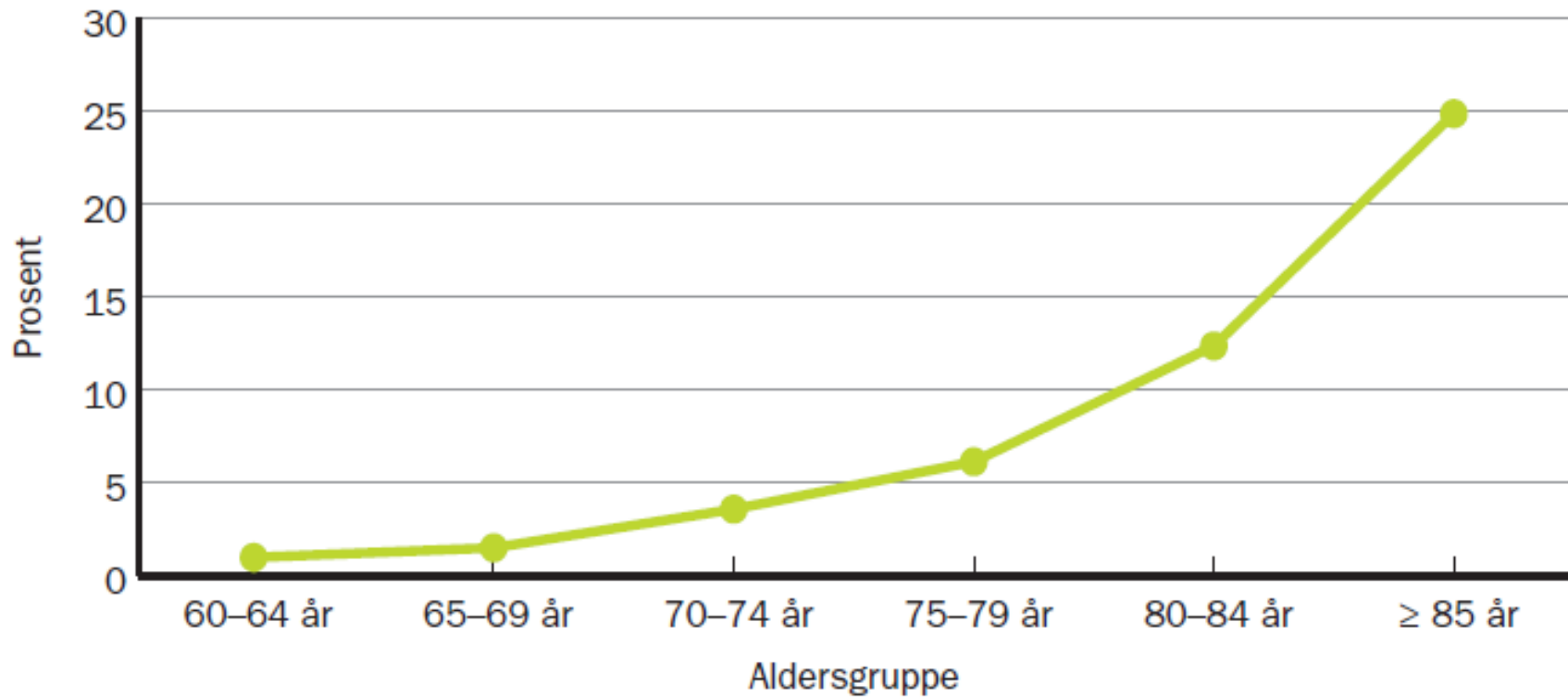

Aldersrelaterte sykdommer

- Aldersdemens
- Hjerneslag
- Hjertesykdom (koronarsykdom og hypertensiv hjertesykdom)
- Lungesykdommer (KOLS)
- Osteoporose med brudd
- Artrose
- Syn og hørselssvikt
- Angst og depresjon

Forekomst av demens

Skogen og Mykletun 2010, Ferri et al 2005, The Lancet

Å ha kronisk sykdom i mer enn ett organsystem

- 82 år, tidligere storryker
- KOLS
- Koronarsykdom
  - Hatt hjerteinfarkt
  - Postinfarkt hjertesvikt
  - Angina pectoris
- Claudicatio intermittens (trange årer i bena)
- Osteoporose (langvarig steroidbruk, inaktivitet, røyking)
- 12 medikamenter

- **Diffuse og generelle symptomer**
  - Smerter kan være lite fremtredende
  - Feber kan mangle ved infeksjoner
  - Aldersforandringer, andre sykdommer og medisiner kan kamuflere symptomer
- **Funksjonssvikt**
  - Den gamle blir hjelpetrengende

En mann med akutt funksjonssvikt, delirium og fall

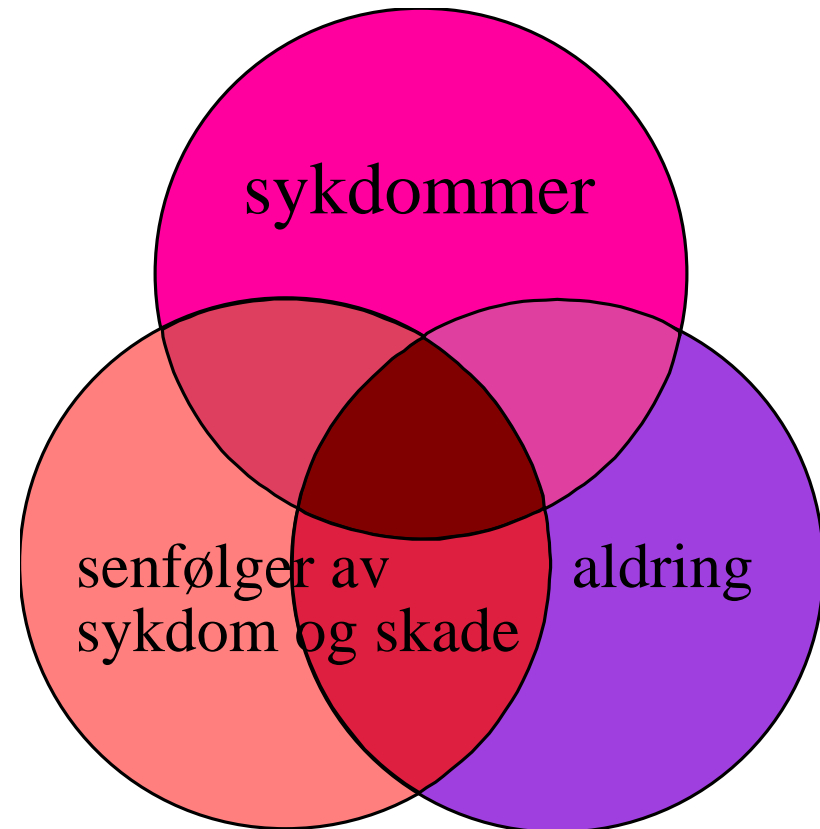

- 87 år gammel mann, selvhjupen, kognitivt (mentalt) velfungerende inntil det aktuelle
- Cancer prostata, atrieflimmer, bruker Marevan
- 2-3 uker økende falltendens, redusert gangfunksjon, forvirret, blek, hudblødninger.

- **Innlagt med akutt funksjonssvikt**
- **Hjertestans i akuttmottaket**

Skille mellom AKUTT og KRONISK

- Akutt funksjonssvikt er alltid sykdom, skade eller bivirkning
- Kronisk funksjonssvikt er
  - kroniske sykdommer
  - senfølge av skader og sykdommer
  - aldring
- Ofte akutt på toppen av kronisk (**den typiske akuttgeriatriske pasient**)

Hjelpebehov

oppstått eller forverret siste 1-2 uker

- Redusert mobilitet
- Falltendens
- Dehydrering og underernæring
- Mental svikt - delirium
- Inkontinens

Ofte flere symptomer på en gang, rammer det svakeste ledd!

Funksjonssvikt

Behandling

Sykdom/skade

Predisponerende faktorer
= sårbarhet

NATIONAL BESTSELLER

With a new
introduction by
the author

The
TIPPING POINT

*How Little Things Can
Make a Big Difference*

MALCOLM
GLADWELL

*"A fascinating book that makes you see the world
in a different way." —FORTUNE*

Robusthet (resilience) vs Sårbarhet

- Effekt av stressorer (sykdom, behandling)
- Kollaps når belastningen blir for stor i forhold til systemets motstandskraft

En ikke-lineær sammenheng!

Når er det fare for akutt funksjonssvikt?

- Små hendelser gir (uforholdsmessig) store problemer
- Langsom eller manglende restitusjon etter sykdomsepisoder
- Manglende normalisering i løpet av et minutt av sBT etter å har reist seg raskt opp – økt dødelighet *Lagro J, J Gerontol 2014*

Delirium

Hos 10-30% av eldre som innlegges akutt i sykehus

Hva er egentlig delirium ?

- Akutt hjernesvikt
- Både sykdom i hjernen og i kroppen kan gi delirium – ved å forstyrre hjernecellenes funksjon
- Forstyrret oppmerksomhet og nedsatt mental funksjon, rask utvikling og et svingende forløp.
- Årsaken er ofte relatert til akutte medisinske lidelser, skader og medikamenter, eller abstinens fra medikamenter eller alkohol.
- Delirium hos eldre er potensielt mulig å forebygge og behandle, men det blir ofte ikke erkjent – noe som bidrar til dårlig prognose.
- Konsekvensene av delirium er lengre sykehusopphold, flere komplikasjoner, økt institusjonalisering og dødelighet.

Årsaker til fall hos eldre

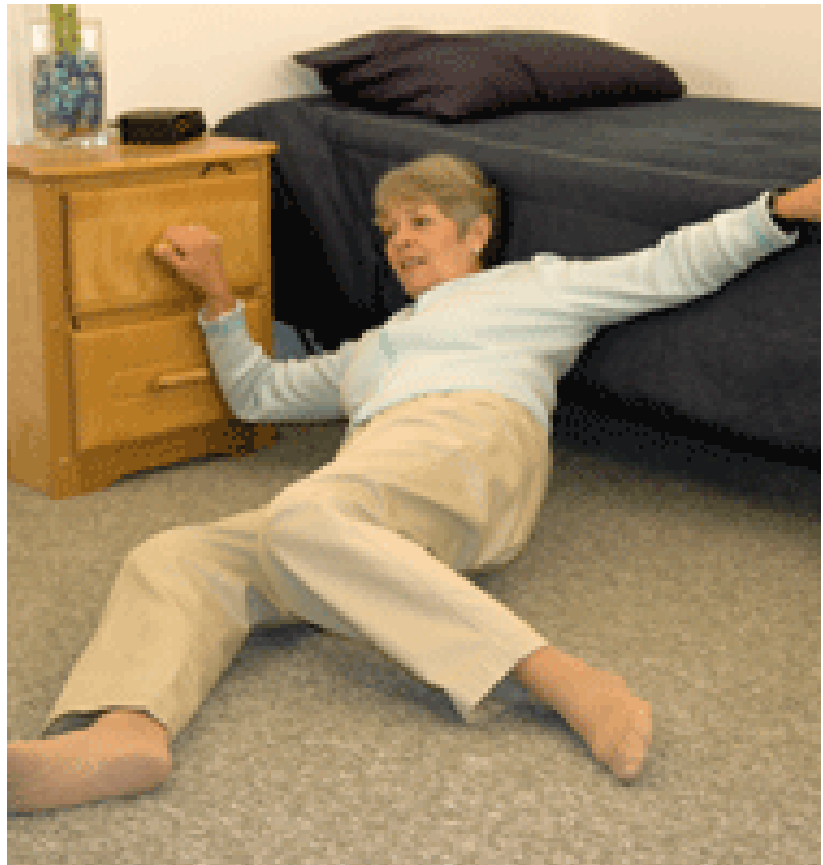
- Redusert balanse
- Redusert muskelstyrke
- Dårlig syn
- Akutt sykdom
(bevissthetstap, slag, infeksjoner, anemi)
- Tendens til lavt blodtrykk når man reiser seg opp (ortostatisme)
- Legemidler
- Alkohol

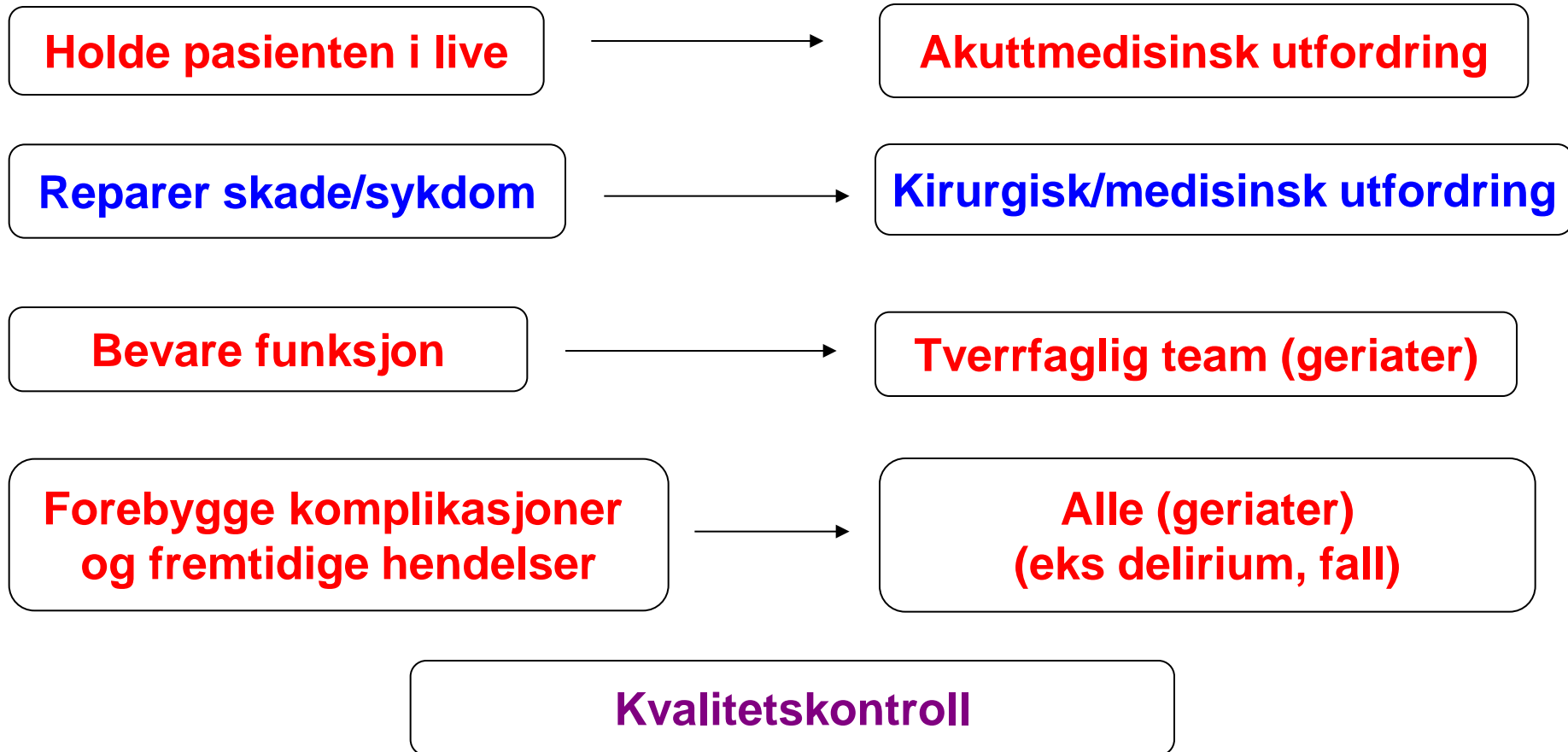
Konsekvenser av fall hos eldre

1. Skader (hoftebrudd, hodeskader, hudskader)
2. Skade etter å ha ligget lenge
  1. Trykksår
  2. Rabdomyolyse
  3. Hypotermi
3. Angst for å falle
4. Redusert funksjon og behov for hjelp i dagliglivet

Akutt syke eldre

Adaptert fra David Marsh, Institute of Orthopaedics
University College of London

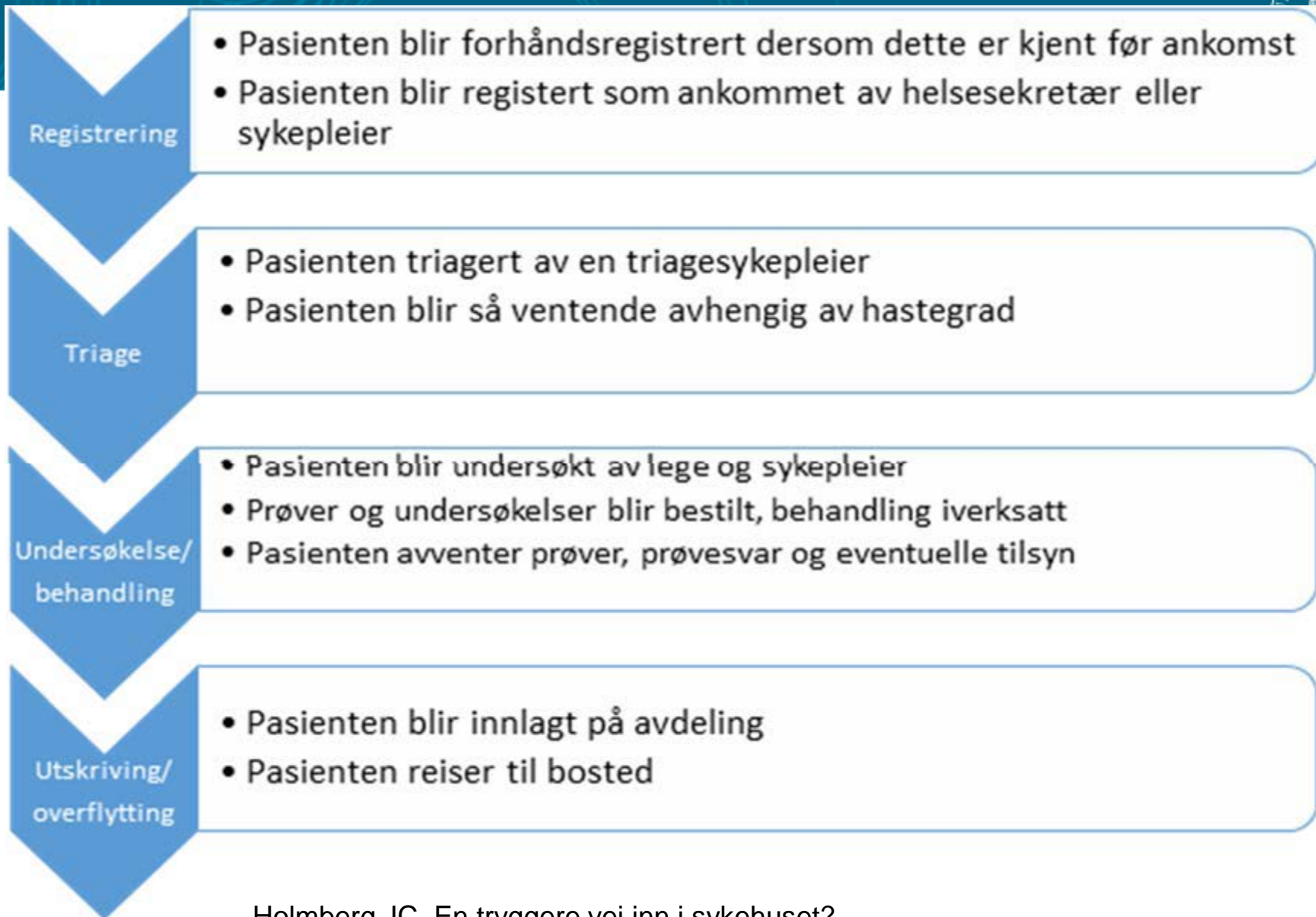
Skal eldre med akutt funksjonssvikt innlegges i sykehus?

- Viktig å skille akutt fra kronisk funksjonssvikt (som ikke trenger innleggelse i sykehus)
- Krever avansert diagnostikk og kompetanse:
  - Blodprøver (raskt svar)
  - Radiologi (CT, UL)
  - Indremedisinsk kompetanse – og spesialisert tverrfaglig; sykepleie, fysioterapeut, ergoterapeut

Kommunale Akutte Døgnerheter har ikke dette

- Aldersforandringer og kroniske sykdommer gir
  - Sårbarhet og høy risiko for sykdom og skade
  - Sykdomspresentasjonen er ofte diffus (akutt funksjonssvikt og delirium)
- Akutt funksjonssvikt kan være det viktigste symptomet på livstruende tilstander – **INNLEGGES**
- Delirium er viktig å skille fra demens – fordi det kan være symptom på underliggende alvorlig sykdom - **INNLEGGES**
- Fall er ikke bare en hendelse med eventuell skade – men har underliggende årsaker og alvorlige konsekvenser - **INNLEGGES**

Holmberg JC. En tryggere vei inn i sykehuset?
Helsepersonells opplevelse av pasientsikkerhet
i et norsk akuttmottak. (10)

TRIAGE og seleksjon i akuttmottaket

- Akutt funksjonssvikt kan skyldes en livstruende tilstand
- Tradisjonell TRIAGE kan brukes, men skrøpelige eldres tilstand kan raskt forverres pga reduserte organreserver
- Forskning er for det meste gjort på bruk av screening verktøy for å avgjøre innleggelse, seleksjon til akuttgeriatriisk enhet eller trygg utskrivning

Forslag til vurdering i akuttmottak (tillegg til vanlig triage)

For hastegrad – en triageklasse opp:

- Opplysning om fall eller fall-relatert skade
- Kognitiv svikt – test med for eksempel 4AT
- Pasienten selv eller pårørende rapporterer nylig endring i funksjon eller atferd
- 85+ år
- Multimorbiditet og/eller polyfarmasi

Disse kriteriene kan også brukes for seleksjon til akuttgeriatrisk enhet

- Kompetanse
- Gode diagnostiske muligheter
- Rutiner og behandlingslinjer som ivaretar den eldre akutt syke pasienten
- TRIAGE tilpasset skrøpelige gamle
- Seleksjon til innleggelse i akuttgeriatrisk avdeling
- Rutiner/sjekklistor for trygg utskrivning/hjemsending

Jan Erik Haugen (red.)

AKUTT MEDISINSK SYKEPLEIE

– utenfor sykehus

3. utgave